

8. A SZÜLŐFÖLDHÖZ VALÓ JOG

8.1. AZ ETNIKAI ARÁNYOK MEGVÁLTOZTATÁSÁNAK TILALMA	217
8.2. A FÖLDRAJZI MEGNEVEZÉSEK ÉS EGYÉB TOPONÍMIÁK HASZNÁLATÁNAK JOGA	219
8.3. A TÖRTÉNELMI ÉS KULTURÁLIS EMLÉKHELYEKHEZ VALÓ JOG	224
8.4. A MÉLTÓ MEGEMLÉKEZÉSHEZ VALÓ JOG	227

8.1. AZ ETNIKAI ARÁNYOK MEGVÁLTOZTATÁSÁNAK TILALMA

Az Európa Tanács (ET) nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének 16. cikkében az aláíró államok kötelezettséget vállaltak, hogy „tartózkodnak olyan intézkedések meghozatalától, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott területeken az arányokat megváltoztatják és arra irányulnak, hogy korlátozzák azon jogokat és szabadságokat, melyek a jelen keretegyezménybe foglalt elvekből származnak”.

A szerb alkotmány 39. szakasza értelmében „mindenkit megillet a Szerb Köztársaság területén való szabad mozgás és letelepedés, annak elhagyásának és az oda való visszatérés joga”. A mozgás- és letelepedési szabadság valamint Szerbia elhagyásának joga törvénnyel korlátozható, „ha azt büntetőeljárás lefolytatása, a közrend és közérkölcés védelme, fertőző betegségek terjedésének megakadályozása vagy a Szerb Köztársaság biztonságának védelme indokolja”.

A 78. szakasz 3. bekezdése szerint „tilos az olyan intézkedések foganatosítása, amelyek a lakosság nemzeti összetételének mesterséges megváltoztatását idéznék elő azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek tagjai hagyományosan és jelentős számban élnek”.¹

Az 1991. és 2002. évi népszámlálási adatokat összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a tartomány lakosságának nemzeti összetétele egészében véve oly módon változott meg, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók száma csökkent, s ezzel az összlakosságban részt vevő százalékarányuk is, míg a szerbként nyilatkozók számaránya növekedett. Vajdaságban (az említett népszámlálási adatok szerint) 170 454-gyel több szerb élt, mint az előző időszakban (miközben a lakosság száma 11 év alatt mindössze 19 475-tel nőtt), a százalékarányuk pedig Vajdaság lakosságában 57,21%-ról 65,05 százalékra emelkedett.

A 2011. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaságban a szerbek aránya 66,76%-ra (1 289 635) növekedett, a magyaroké pedig 14,28%-ról 13%-ra (vagyis 39 400 fővel) csökkent.

1990 és 1993 között, majd 1995-ben [*a horvátországi viszály, majd 1991-től a háború első, illetve utolsó szakaszában – B. A.*] több mint 270 000 menekült telepedett le a tartományban, ami az összes szerbiai menekült 40%-a, Vajdaság lakosságának pedig a 13%-a. A menekültek 92%-a szerb nemzetiségű volt, akik a délszláv háború során több hullámban érkeztek, elsősorban Horvátországból, majd Boszniából. Elsősorban Bácska délnyugati részén és Szerémségben telepedtek le, valamint a nagyobb városokban. A Tisza vidéki magyar etnikai tömb területére viszonylag kisszámú (5891 főnyi) szerb, az összes vajdasági szerb menekültnek 2,4%-a telepedett le. A kedvező fekvésű, jó közlekedésű magyar többségű városokban és urbanizált térségekben viszont számottevő szerb menekült talált új otthont (pl. Szabadkán 6401, Temerinben 3444, Óbecsén 1471, Palicsón 1359 és Topolyán 1200).

¹ „Zabranjeno je preduzimanje mera koje bi prouzrokovale veštačko menjanje nacionalnog sastava stanovništva na područjima gde pripadnici nacionalnih manjina žive tradicionalno i u značajnom broju.” (Ustav Republike Srbije. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2006. november 10. 98. sz.) Az alkotmány magyar nyelvű szövegét lásd a *VajdaságMa* [Dokumentumok] honlapon. <http://www.vajma.info/>

A NATO 1999. évi bombázását követően megkezdődött a kosovói menekültek Vajdaságba érkezése is. A vajdasági magyar szervezetek becslései szerint kb. 10-15 000 új menekült (elsősorban kosovói roma) érkezett a tartomány területére. A 2001 februárjában életbe lépett módosított jugoszláv állampolgársági törvény alapján szokatlanul rövid idő alatt összesen 125 000-en kapták meg az állampolgárságot, ebből 80 000 személy lett kettős állampolgár. 2007 folyamán újra könnyítettek a szerb állampolgárság megszerzésén, és lehetővé tették a kettős állampolgárságot szinte minden kérvényezőnek (pl. az összes Montenegróban élők is).²

Az 1990-es évek elején Szerbiából mintegy 200 000 fiatal szakember távozott. A kivándorlás a Vajdaságban volt a legnagyobb arányú, noha ez az ország gazdaságilag legfejlettebb része. Itt is elsősorban a fiatalokat, a magyarokat és a horvátokat érintette, akik a katonai kötelezettség és a háborús veszély elől, valamint gazdasági okokból távoztak. Emiatt a helyi magyarság termékenysége erősen lecsökkent.³

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a Vajdaságnak egészében véve jelentősen megváltozott az etnikai összetétele, de azoknak a községeknek is, amelyekben a magyar nemzeti közösség tagjai képezték a többséget. Egyes községekben (Apatin, Temerin, Törökkanizsa és Begaszentgyörgy) a magyarok közé nemzetközi segéllyel telepítették le a szerb menekülteket. Temerinben pedig külön városrészt építettek nekik, a falu így veszítette el magyar többségű voltát.⁴

A menekültek lakáskérdésnek megoldására a vajdasági kormány 220 millió dinárt fordított, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) pedig 80 millió dinárt. A menekültek lakáskérdésének megoldását rendező program által „Vajdaságban csaknem 800 család számára biztosítottak fedelelet” – mondta Bojan Pajić tartományi kormányfő Ürögön (2011. december 5-én), amikor 36 falusi ház kulcsát adta át menekült családoknak. A házak mellett a menekültek földet, kertet is kaptak, illetve lehetőségük nyílt arra, hogy mezőgazdasággal foglalkozzanak, és könnyítsenek saját életfeltételeiken.⁵

A menekültek, elüldözöttek és elköltöztetett személyek segélyezésére alakult alap 2011-ben 62 házat vásárolt meg és 40 épületanyag adománycsomagot adott a házat építő menekült

² Gábrity Molnár Irén: Népeségmozgás – térségünk jövőképe. *Aracs*, VIII. évf. 2008. 4. sz. 9.; *Lásd még* Vajdaság Autonóm Tartomány. Migráció. http://hu.wikipedia.org/wiki/Vajdas%C3%A1g_Auton%C3%B3m_Tartom%C3%A1ny

Szerbiában 86 000 bejegyzett menekült és valamennyivel több, mint 200 000 kitelepített személy él – közölte 2010. október 5-én Rasim Ljajić munkaügyi miniszter. (86 000 menekült. *Magyar Szó*, 2010. október 6. 20.)

³ *Lásd* 2. lábjegyzet: Vajdaság Autonóm Tartomány...

⁴ Csorba Béla szerint Temerin községbe „legalább hétezer menekültet telepítettek nem utolsósorban azért, hogy megváltozzanak az etnikai arányok”. (Csorba Béla: A jéghegy csúcsa [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. július 28. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4289/A-jeghegy-csucs.html>)

⁵ S. I.: Seoske kuće u Irgu za 36 izbegličkih porodica [Falusi házak Ürögön 36 menekült családnak]. *Danas*, 2011. december 6. 20. Kosovska Mitrovica község Brđani településén évek óta tart a feszültség a szerbek és az albánok között, mivel „a szerbek ellenzik albán házak építését ezen a településen hangoztatván, hogy nincsenek a lerombolt házak felújítása ellen, de ellenzik újjak építését azon albánok számára, akik soha nem éltek ott”. (U Brđanima mirno, prekinuta izgradnja albanske kuće [Brđaniban béke, abbahagyták az albán ház építését]. *Agencija BETA* [BETA Ügynökség], 2012. november 22. <http://www.kurir-info.rs/u-brdanima-mirno-prekinuta-izgradnja-albanske-kuce-clanak-522913>; Zejneli, Amra: Mitrovica: Srbi ponovo sprećili obnovu albanskih kuća [A szerbek ismét megakadályozták az albán házak felújítását] [online]. *Slobodna Evropa*, 2012. november 22. <http://www.slobodnaevropa.org/content/mitrovica-srbi-ponovo-sprećili-obnovu-albanskih-kuca/24778706.html>

családoknak. Ezzel a menekültek és elköltöztetett családok számára az alap által felvásárolt házak száma 349-re növekedett, az épületanyag-segélyben részesülők száma pedig 441-re. Az alap 2011-ben is folytatta a lakásbiztosítási programot.⁶

A vajdasági magyar pártok és politikusok segélykérését, valamint figyelmeztetését a szerb menekültek betelepítésével, továbbá az etnikai arányok megváltoztatásával kapcsolatban a nemzetközi szervezetek nem kezelték kellő megértéssel és komolysággal, noha az első pillanattól kezdve mindenről pontos értesüléseik voltak.

Martonoson újabban egyre nagyobb a Kosovóról betelepülő roma családok száma. A lakosság összetétele korábban 90 százalékban magyar, 5 százalékban szerb és 5 százalékban cigány volt. 2010 tavaszán azonban kosovói roma családok jöttek tömegesen a Liget településre. Most a lakosok 15 százaléka a roma, 5 százalék a szerb lakosság és 80 százalék magyar. Rengeteg a faluban az elhagyott, évek óta hiába hirdetett, eladásra szánt ház. Rengeteg az összedőlő és az összedőlőfélben lévő is.

„Az a baj, hogy képtelenek beilleszkedni, felborítják a közrendet, a közbiztonságot. Mindennaposak a betörések, lopások, az emberek félnek. Hogy miért éppen Martonost szemelték ki? Feltételezem, a határ közelsége miatt. Nem a falu elnökeként mondom, hanem magánvéleményem, hogy ez egy irányított betelepülés” – nyilatkozta Makra Ákos, a helyi közösség elnöke.⁷

8.2. A FÖLDRAJZI MEGNEVEZÉSEK ÉS EGYÉB TOPONÍMIÁK HASZNÁLATÁNAK JOGA

Az ET kisebbségvédelmi keretegyezményének 11/3. cikke alapján az aláíró államok vállalták, hogy olyan körzetekben, amelyek hagyományosan nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által jelentős számban lakottak, törekedni fognak arra, hogy jogrendszerük keretében – beleértve, ahol helyénvaló, a más államokkal való megállapodásokat, és figyelembe véve sajátos körülményeiket – a hagyományos helységneveket, utcaneveket és egyéb, a közösség számára szánt földrajzi megjelöléseket a kisebbség nyelvén is kiírják, ha megfelelő igény van ilyen jelzésekre.

A szerb alkotmány 79. szakasza alapján a nemzeti kisebbségeknek joguk van „a hagyományos helyi elnevezések, az utcák és települések neveinek, valamint a topográfiai jelzéseknek az ő nyelvükön való kiírására is a törvénnyel összhangban”.

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 11/5. szakasza szerint azoknak a helyi önkormányzati egységeknek területén, ahol a nemzeti

A P. D.: Protest Srba u Mitrovici [A szerbek mitrovicai tiltakozása]. *Danas* 2012. november 23. 2. Az írás szerint a brđani lakosok tiltakozására azért került sor, mert úgy vélik, hogy „azoknak az albánoknak, akik soha nem éltek itt”, nincsen joguk „172 házat építeni”. Az építkezések miatt már több alkalommal lövöldözésre is sor került, amelyeknek halálos áldozata és több sérültje is volt. Virág Árpád: Előrejelezhető és kitervelt támadás, *Magyar Szó*, 2011. november 11. http://www.magjarszo.com/fex.page:2011-11-11_Elorejelezhető_es_kitervelt_tamadas.settohtml

⁶ S. I.: (5. lánjegyzetben) i. m.

⁷ Miskolci Magdolna: Új lakók a martonosi Ligetben. *Magyar Szó*, 2010. május 16. 17.

kisebbséghez tartozó személyek a legutóbbi népszámlálás adatai szerint elérik a területükön lévő összlakosság 15%-át (11/2. szakasz), „a közhatalmi jogosítvánnyal felruházott szervek elnevezését, a helyi önkormányzat egységeinek, a településeknek, a tereknek és az utcáknak a nevét, valamint az egyéb földrajzi neveket az adott nemzeti kisebbség nyelvén, annak helyesírása és hagyománya szerint”⁸ is ki kell írni.

Azokon a területeken, ahol hivatalos használatban vannak a kisebbségi nyelvek is, a helységneveket és más földrajzi neveket, az utcák és terek neveit, a szervek és szervezetek neveit, a közlekedési jeleket, az értesítéseket és figyelmeztetéseket, valamint egyéb közfeliratokat a kisebbségi nyelveken is kiírják (19. szakasz) ugyanolyan méretben és betűtípussal, mint a szerb szöveget (7/1. szakasz). Amennyiben több nyelv is hivatalos használatban van, a kisebbségi nyelvű szövegeket a szerb szöveg után kell kiírni a cirill ábécé sorrendjében (7/2. szakasz).

Törökkanizsa bejáratánál most már magyar nyelven is olvasható a településnév (Gergely József felvétele)

Ez a tábla fogadta a Palánka felől érkezőket Újvidék bejáratánál heteken át. Ezúttal a tartományi székvárosnak csak a magyar nevét firkálták át (Vajdaság Ma [Délvidéki Hírportál], 2013. július 27.)

⁸ „Na teritorijama iz stava 2. ovog člana, imena organa koji vrše javna ovlašćenja, nazivi jedinica lokalne samouprave, naseljenih mesta, trgova i ulica i drugi toponimi ispisuju se i na jeziku dottične nacionalne manjine, prema njenoj tradiciji i pravopisu.” (Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Lapja], 2002. február 27. 11. sz.)

A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről szóló határozat (7/1. szakasza) előírja, hogy „a városok, községek és települések nemzeti kisebbségi nyelvű hagyományos nevét az adott nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa állapítja meg és juttatja el közzététel végett a határozat hatálybalépését követő három hónapon belül”.⁹ Amennyiben valamely nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa nem állapítja meg ezeket neveket, akkor ezt Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsa teszi meg, a helyi önkormányzati egységeknek, a nemzeti kisebbségi szervezeteknek, továbbá az adott nemzeti kisebbség nyelvi, történelmi és földrajzi szakembereinek a közreműködésével. Ez utóbbira eddig – ismereteink szerint – nem volt példa.

A Magyar Nemzeti Tanács a nemzeti kisebbségek nyelvének hivatalos használatáról szóló tartományi határozat 7. szakaszának 1. bekezdése alapján 2003. augusztus 16-án meghozta a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatát, amely tartalmazza azon helyi önkormányzatok területén elhelyezkedő települések hagyományos magyar elnevezéseinek lajstromát, ahol a magyar nyelv hivatalos használatban van. A határozat 286 magyar helységnevet tartalmaz.¹⁰

Azokban a helységekben, ahol a magyar nyelv hivatalos használatban van, a kötelező szerb nyelvű helységnevtábla alá vagy mellette (a jobb oldalon) a magyar nyelvűt, illetve a többi hivatalos használatban lévő nyelven is ki kell írni.

A jogszabályok ellenére a magyar többségű Muzslya és Lukácsfalva között 2008 őszén elkészült, Bojan Pajtić, a Tartományi Végrehajtó Tanács elnökének „villámlátogatása” alkalmával a használatnak átadott három kilométeres összekötő műút megnyitásakor mégis megfeleltek a többnyelvűségről: az út egyik bejáratánál sem helyezték ki a kétnyelvű helységnevtáblát.¹¹

Novi Kneževac korábbi, radikális többségű önkormányzati vezetése nem volt hajlandó elfogadni a Törökkanizsa megnevezést. A 2000-ben lejátszódott demokratikus változások pozitív hullámai csak a 2008-ban tartott helyhatósági választások alkalmával találtak befogadó közegre a Tisza-parti városkában, de az új helységnevtáblák és intézménynevek kihelyezésére mégis a közelmúltig kellett várni. Nagyon sok azonban még a tennivaló, hi-

⁹ „Tradicionalne nazive gradova, opština i naseljenih mesta na jeziku nacionalne manjine utvrđuje i dostavlja radi objavljivanja nacionalni savet nacionalne manjine u roku od tri meseca od dana stupanja na snagu ove odluke.” (Odluka o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji APV. *Službeni list APV* [a VAT Hivatalos Lapja], 2003. május 22. 8. sz.; módosítás a 2003. 9. sz.; 2010. szeptember 24. 69. sz. Uo. magyar nyelvű szövege is megtalálható.)

¹⁰ *Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja*, LIX évf. 2003. augusztus 27. 12. sz. 248–253.; *Magyar Szó*, 2003. augusztus 30–31. 14. Az MNT 2011. február 28-án, a H/13/2011. számú határozatával *Despotovo* elnevezését *Úrszentivánra* módosította. *Lásd* még Bozóki Antal: Helységnevek a Vajdaságban. *Családi Kör*, 1998. szeptember 24. 16.; október 1. 16.; október 8. 16.; október 15. 16. Az itt közölt helységnevtár 474 vajdasági helység szerb, illetve magyar elnevezését tartalmazza.

¹¹ K. I.: „Elsiették az útátadást”. *Magyar Szó*, 2008. november 1–2. 8.

szen a törökkanizsai községben a kétnyelvűség teljes, hivatalos bevezetését majd csak akkor könyvelhetjük el, ha a képviselő-testület döntést hoz a község statútumának a módosításáról, és az alapító dokumentumban végérvényesen helyet kap a Törökkanizsa településnév is.¹²

Szenttamáson és Törökbecsén is nagy ellenállásba ütközött a magyar helységnevek gyakorlati alkalmazása.

Számos példa bizonyítja, hogy ott, ahol a települések nevét magyar nyelven is kiírják, ezeket az elnevezéseket gyakran átfestik, vagy pedig – ami szintén gyakori – nacionalista jelszavakat írnak rá (Magyarkanizsa, Zenta, Bácskossuthfalva, Tizaszentmiklós, Magyarittabé stb.). Ezzel nemcsak a nemzetek közötti gyűlöletet szítják, de jelentős anyagi kárt is okoznak, és rontják az ország nemzetközi tekintélyét.

Mindez azzal is magyarázható, hogy a Tartományi Képviselőház – habár megjelent a *VAT Hivatalos Lapjában* – mind a mai napig nem emelte kötelező jogi hatályra a Magyar Nemzeti Tanácsnak a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló döntését.¹³

A közelmúltban új helységnévtáblák jelentek meg több bánáti település be-, illetve kijáratainál. A korábbi táblákat modern, antigraffiti és fényvisszaverő bevonattal ellátott táblákra cserélték le. Bizonyos tekintetben előrelépést jelentenek a kétnyelvű táblák, de a táblacserét végző hatóságok komoly mulasztást követtek el. Nevezetesen azt, hogy a csere előtt a települések neve államnyelven, szerbül, cirill és latin írásmóddal is fel volt tüntetve, valamint magyarul. Három felirat szerepelt a helységnévtáblákon, megkönnyítve ezzel az átutazók dolgát. Az új táblák információértéke sokat veszített azáltal, hogy szerb nyelven kizárólag cirill írásmóddal olvasható az adott település elnevezése. Mitévő legyen az a szerencsétlen, véletlenül erre vetődő turista, átutazó idegen, aki nem ismeri a cirill betűket, és magyarul sem tud?¹⁴

Újabbán Temerin község településeinek ki- és bejárataihoz – a Putevi Srbije [Szerbiai Utak] közútkezelő köztársasági hatáskörbe tartozó közvállalat megbízásából – kihelyezett új helységnévtáblákon csak cirill betűvel került fel a helységnév, a régieket pedig leszerelték.¹⁵

¹² Gergely József: Végre magyarul is! *Magyar Szó*, 2010. március 31. 9.

¹³ *VAT Hivatalos Lapja*, 2003. augusztus 27. 12. szám. Ezt a jelenséget így dolgozta fel egy humorista: „Bizarr. Megírta az újság, hogy ők ezt / Ellenzik. / Mit? / Azt, hogy a magyarok / Magyarkanizsát / Magyarkanizsának / Nevezik / Ne keverdjünk bele az / Örök galibába: / Talán ők szívesen átkeresztelnék / Magyarkanizsát / Görögkanizsára. / A haza így meg van mentve, / Mert Törökkanizsa meg lehetne / Szerbcsernye...// Tudom, sok itt a rizsa, / De könyörgöm: akkor / Szerbcsernye új neve lehetne / Magyarkanizsa. // Ám ki tudja, mit mondana / E bizarr cselre / Magyarcsernye? / Mert bár nincs új a nap alatt, / E Csernye meg Törökbecse / Továbbra is / „Új” marad. / A dilemma, egyébként, örök: / Miért olyan óriási baj az, / Ha valami... / Török? / (Vagy ahogy a belga / Mondaná: / Járt itten már / Török, tatár, / Mégis vallon / Ez a határ.)” kE: Bizarr. *Magyar Szó [Grimasz]*, 2010. július 10. 20.

¹⁴ Gergely József: Államnyelven csak cirill betűkkel. *Magyar Szó*, 2011. április 26. 13.

¹⁵ A történetekkel kapcsolatban Gusztovics András polgármester felháborodásának adott hangot, és a Szerbiai Utak közútkezelő közvállalat részéről provokációnak, a nemzetiségi jogok durva megsértésének tekinti a vegyes lakosságú Temerin csupán cirill betűs megjelölését. A történetekkel kapcsolatos tiltakozását levélben is kifejezte a vállalatnál, és követelte a táblák azonnali lecserélését úgy, ahogyan azt a törvények előírják. G. B.: Temerin csak cirillül. *Magyar Szó*, 2011. július 12. 1., 12.

Egy nappal Illés-nap (július 20.) – a kisváros fogadott ünnepe – előtt sikerült elérni, hogy a temerini helységnévtáblákat kicseréljék, és újra magyarul/latin betűkkel is szerepeljen a névalak...¹⁶

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK) a tartományi ombudsman hivatalához eljuttatott beadványát követően – 2011. szeptember 17-i hír szerint – a tartományi fővárosban is megkezdték a többnyelvű helységnévtáblák kihelyezését. Egyelőre csak a vasúti híd közelében és a Veternik felé vezető út mentén került ki a többnyelvű helységnévtábla, de ahogyan arról tájékoztatták a pártot, nemsokára az egész város területén lecserélik az egynyelvű táblákat többnyelvűekre. Ez azt jelenti, hogy sok év után magyarul is ki lesz írva a város neve: Újvidék a helységnévtáblán is Újvidék lett.¹⁷

Számos helységben gond van az utcanevekkel is. Például Nagybecskerek statútuma szerint a városban – a szerb mellett – hivatalos használatban van a magyar, a román és a szlovák nyelv is. Traian Pancarichan nagybecskereki polgári jogvédőhelyettes javasolta az illetékeseknek, hogy négy nyelven írják ki az új utcák nevét. A szerb nyelvű utcanév alá vagy attól jobbra, ugyanolyan formában és nagyságban kell kisebbségi nyelven kiírni az utcanévet. Jelenleg a Béga menti városban az utcanevek szerbül vannak kiírva, csak Muzslya helyi közösség területén vannak magyar utcanevek.

A városban nem jobb a helyzet a közvállalatok és intézmények nevének a kiírásával sem. Legtöbbjükön csak szerb felirat van, és a bélyegzőjük is egynyelvű. A jogvédőhelyettes 2009. júliusi jelentésében¹⁸ arra utasította az illetékeseket, hogy alkalmazzák az erre vonatkozó rendelkezéseket. A helyzet azonban nem változott: még művelődési intézményekre (színház vagy múzeum) sem helyeztek ki többnyelvű feliratokat, pedig azokban esetenként többnyelvű rendezvények is vannak.¹⁹

Pancarichan jogvédőhelyettes 2010. május 11-i közleményében tett megjegyzést arra, hogy a május 8-án kihelyezett táblán csak szerb nyelven írták ki a Köztársaság tér új nevét, amely ezentúl dr. Zoran Đinđić nevét viseli. A törvény szerint ugyanis a szerb nyelven kiírt szöveg után vagy alatta ki kellett volna írni azt a kisebbségek hivatalos használatban levő nyelven is. Vagyis a szerb mellett magyar, román és szlovák nyelven. A polgári jogvédőhelyettes feltételezése szerint mulasztásról van szó, ezért reményét fejezte ki, hogy az önkormányzat illetékesei megfelelőképpen reagálnak, és kihelyezik a többnyelvű táblát.²⁰ Intelmét azonban még nem méltányolták.²¹

¹⁶ Halász Gyula: Temerin magyarul is. *Magyar Szó*, 2011. július 20. 12.

¹⁷ Többnyelvű helységnévtábla Újvidéken [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. szeptember 17. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12334/Tobbnyelvu-helysegnevtabla-Ujvideken.html>

¹⁸ Kecskés István: Többnyelvűség – papíron. *Magyar Szó*, 2009. július 25. 7.

¹⁹ Kecskés István: (Új) utcanevek, több nyelven. *Magyar Szó*, 2011. május 6. 5.

²⁰ Kecskés István: És a többnyelvűség? *Magyar Szó*, 2010. május 12. 4.

²¹ Uo. A 2013 júniusában végzett ellenőrzés azt mutatta, hogy „történt ugyan előrelépés, de azt is, hogy egyes közintézmények számára négy év sem (volt) elég a kisebbségi jogok érvényesítésére”. Kecskés István: Többnyelvűség Nagybecskereken. *Magyar Szó*, 2013. június 18. 5.

Szülővárosában, Zomborban halála után tizenhét évvel mellszobrot kapott Herceg János, az egyik legfontosabb vajdasági magyar író, és utcát is neveztek el róla.²²

8.3. A TÖRTÉNELMI ÉS KULTURÁLIS EMLÉKHELYEKHEZ VALÓ JOG

A szabadkai képviselő-testület 2010. március 18-i ülésén elfogadta a város központját érintő rendezési tervet, amely áldását adja egyes történelmi és kulturális szempontból fontos épületek bontására. A terv szerint négyemeletes tömbházak épülhetnek majd a város központjában, többek között a Corvin Mátyás utcában is. Az ellenzék név szerinti szavazást követelt, a többség ezt elvetette.

A terv szerint lebontható lesz többek között a Raichle Ferenc által tervezett két bérház a Vasa Stajic utcában, amelyeket még a Raichle-palota előtt tervezett.²³ A terv arra kötelezi majd a jövőbeni beruházót, hogy a homlokzatot megőrizze, vagyis nem a teljes épületet, hanem csupán a homlokzatot helyezték védelem alá. De ezeknek az épületeknek a helyén is négyemeletes háztömböket építhetnek.

A képviselő-testület ülésén a Vajdasági Magyar Szövetség nevében Dévavári Zoltán érvelt a legtöbbször, kulturális genocídiumnak nevezte a rendezési tervet. Szerinte egyértelmű, hogy személyes érdekek kerülnek előtérbe a szavazáskor. Hozzátette, nem lehet ilyen esetben a pénzhiányra hivatkozni, itt műemlékké nyilvánított épületekről van szó. Példaként említette Prágát, továbbá Drezdát, amelyet porig bombáztak, majd régi fényében újraépítettek.

Maglai Jenő kiemelte, olyan döntést hoznak most, amellyel tönkreteszik a városi mosztani képét és hangulatát, nem beszélve arról, hogy a terv a lakosság megháromszorozódását irányozza elő.

A VMSZ és a VMDP képviselői követelték, vizsgálják újra felül a tervet, amellyel egyes szakemberek sem értenek egyet.

Petar Balažević, a Demokrata Párt frakcióvezetője azzal érvelt, hogy az eddig érvényben lévő terv sokkal több épületnek szánt hasonló sorsot, és azzal eddig senki sem törődött. Ez a terv még ennél is kíméletesebb, mondta. Amennyiben ma ezt nem fogadnák el, a régi terv

²² Fekete J. József: Szobrot állítottak Herceg Jánosnak Zomborban. *Magyar Szó*, 2011. december 14. 5.; Fekete J. József: Szobor helyett bizottság. *Magyar Szó*, 2010. október 14. 1., 5.; Fekete J. József: Herceg János utca. *Magyar Szó*, 2010. október 23. 7.; A zombori helyzettel kapcsolatban lásd még Fekete J. József: Vissza a köztéri szobrokat című írását. *Magyar Szó*, 2011. július 7. 5.; A Herceg-szobor felállításának történetéről Lakatos E. Margit: Semmi sem véletlen *Magyar Szó*, 2012. április 16. 4.

²³ A Raichle-épület szimbólum, a magyar, és benne a szabadkai kulturális örökség része a többi rossz állapotú, de még meglévő épülettel együtt. A Vasa Stajic utca 11-es és 13-as számú két régi épülete szecessziós stílusú földszintes polgári ház – olvasható az mh – tm: „Kulturális genocídium” (*Magyar Szó*, 2010. március 19. 1. 7.) c. íráshoz fűzött kommentárokban. Lásd még a Szabadka város: A Raichle-palota c. írást (http://szabadkavaros.blog.hu/2009/10/13/a_raichle_palota). 2010. április 21-én – alig egy hónappal később – megkezdték a két, kultúrtörténeti szempontból fontos bérház bontását. (m.k.: A Raichle-bérházak lerombolása. *Magyar Szó*, 2010. április 22. 17.) Lásd még *Az MNT minden rendelkezésre álló törvényes eszközzel tiltakozni fog Szabadka rombolása ellen* c., 2012. október 18-i közleményt: <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/14264/>

szerint is lebonthatóak lennének az említett épületek. Kiemelte viszont, hogy természetesen azok az épületek, amelyek védelem alatt állnak, ezután sem kerülnek bontásra.²⁴

A Váralja Szövetség 2011. október 16-án *Védjük meg Szabadka belvárosát!* címmel internetes aláírásgyűjtésbe kezdett Szabadka történelmi belvárosának lerombolása ellen. A petíció aláírói tiltakozásukat fejezték ki Szabadka város nemrégiben nyilvánosságra került – óvárost érintő – fejlesztési koncepciója ellen.

„A tervek megvalósulása esetén lényegében megsemmisülne Szabadkának az építészeti értékei miatt Európa-szerte számon tartott kulturális belvárosa. A történelmi műemlék-épületek lerombolásán, az évszázadok alatt kialakult városkép elpusztításán túlmenően a beruházás a belvárosi lakosság mintegy megduplázásával a fennálló etnikai arányok egyensúly-eltolódását eredményezné”²⁵ – olvasható a Boris Tadićnak, a Szerb Köztársaság (volt) elnökének, Saša Vučinićnak, Szabadka polgármesterének, Orbán Viktornak, Magyarország miniszterelnökének, José Manuel Barrosónak, az Európai Bizottság elnökének és Irina Bokovának, az UNESCO főigazgatójának címzett petícióban.

Szabadkán baj van a műemlékek karbantartásával is, mint például az egyik legjelentősebb klasszicista épületnek, a Magyar Imre által megálmodott bérháznak, melyet ma már zeneiskolaként ismerünk. A város egyik díszének számító, több mint százhatvan éves épület fénye igencsak megkopott: homlokzata olyan rossz állapotban van, hogy már-már életveszélyes elszétlenni mellette.²⁶

Topolya község önkormányzatánál a Vajdasági Magyar Demokrata Párt Topolya–Kishegyes Körzeti Szervezete határozatban követelte a Szentháromság-szobor visszaállítását Topolyán.²⁷

A homokkőből készült Szentháromság-szobrot 1872-ben állították fel Topolya központjában Szatmári János támogatásával. A szobor mind a két világháborút túlélte, de a múlt század ötvenes éveiben – amikor kezdték átépíteni a város központját – a helybéli kommunistáknak útban volt. Az építkezés jó okot szolgáltatott arra, hogy eltávolítsák az ideológiailag zavaró szobrot. Az akkori városvezetés megígérte, hogy később visszaállítják,

²⁴ Lásd a 23. lábjegyzetben említett *Kulturális genocídium* c. írást.

²⁵ <http://www.varaljaszovetseg.hu/02/>

²⁶ „Ötven éve nem folytak nagyobb munkálatok az épületen, és ez meg is látszik. Kivéve a homlokzatot, de az is elég megviselt már. Nemcsak esztétikailag okoz ez problémát, hanem veszélyessé is vált, hiszen a magasból hulló homlokzatarabok, a málló vakolat könnyen sérülést okozhat az arra járókban. A lehulló vakolat több autóban is kárt tett már, sőt egyszer az egyik üvegtábla esett le a magasból, és az éppen elhaladó járókelő háta mögött zuhant a járdára. Másodperceken múltott, hogy nem történt baj, úgyhogy komolyan kell venni a problémát. Bár nem szép látvány, de a biztonság érdekében kénytelenek voltunk körbekeríteni az épületet, hogy elkerüljük az esetleges baleseteket, s egy ideig biztosan ez az egyetlen módja annak, hogy a járókelők biztonságát szavatoljuk” – mondja Antal István, a zeneiskola igazgatója. (Sztójánovity Livia: Veszélyes és elhanyagolt. *Magyar Szó*, 2011. október 22. 11.; Uő: Közös erővel újítják fel az épületeket. *Magyar Szó*, 2011. november 17. 11.; Tomó Margaréta: Életet kell lehelni a régi épületekbe. *Magyar Szó*, 2011. december 17. 17.).

²⁷ Kovács László: A VMDP topolyai szervezete követeli a Szentháromság-szobor visszaállítását. *VMDP Hírlevél*, VIII. évf. 2010. május 9. 97. sz.

de erre máig nem került sor. Időközben a szobor súlyosan megrongálódott, és hatvan-egynéhány éve a Kálváriadombon, a fűben várja türelmesen sorsának jobbra fordulását.

Újvidéken az egykori újvidéki Egység Sportegyesület Anton Csehov utcában levő épületét 2007-ben nyilvánították műemlékké.

Az Egység székháza Molnár György építész mérnök tervei alapján épült 1890-ben, eklektikus stílusával az egyik legszebb épület volt a városban. Az 1790-ben alapított Újvidéki Polgári Céllövész Egyesületet fennállásának 100. évfordulójára emelték. A múlt század nyolcvanas éveiben még működött itt a lövölde, később azonban az épület elhagyatottá vált, beköltöztek a drogosok és a hajléktalanok. A valamikor impozáns, villaszerű építmény helyén most romhalmaz áll, noha az elmúlt évtizedek során a városi önkormányzat többször is tervbe vette felújítását, de nem lett belőle semmi.

A több évtizedes nemtörődömség után 2011-ben megkezdték az Egység épületének felújítását, ami 2012 nyarán fejeződött be. Az önkormányzat 55 millió dinárt fektetett az épület eredeti állapotának a visszaállításába. A felújított épület egy része koncerteknek adhat helyet, míg a nagyobb helyiségekben sportesemények zajlanak remélhetően mielőbb.²⁸

Újvidék központjában beázik a katolikus templom, de az egyház továbbra sem kap segítséget a várostól, habár az egyik szimbólumáról van szó. A Mária-templom tetőszerkezetére rakott cserepek száz évnél is régebbiek, mára már a legkisebb érintésre is megrepednek,

**Új köntösben a Szent Ágota-templom
(Nagy Erzsébet felvétele)**

²⁸ Újjáépítik az Egységet. 2011. július 27. 12.; hgy: Szépül az Egység. *Magyar Szó*, 2012. március 7. 12.; hgy: Szégyenfoltból ékesség. *Magyar Szó*, 2012. március 23. 8.; hgy: Az Egység szép, de üresen áll. *Magyar Szó*, 2012. augusztus 10. 14.

összetörnek. Ennélfogva nem lehet részleges tetőfelújítást végezni a templomon, nem lehet kicserélni csak azokat a cserepeket, amelyek már összetörték, ezt egyik cseréprakó mester sem vállalja. Sztrikovits János esperes úgy tudja, hogy a megrepedt, összetört cserepeknél a tető egyelőre nem ázik be.

A telepi templomban már egy ideje elhallgatott a harangszó, Nagy Attila telepi plébános elmondta, hogy a tetőszerkezeten a keresztnél keletkezett rés, és itt állandóan befolyik a víz.

Az újvidéki polgármesteri hivatal szerint egyelőre nincs tervben semmiféle segítség, de ha az egyház hivatalosan a városhoz fordul segítségért, van rá lehetőség, hogy a közeljövőben támogatást nyújtsanak a javításokra.²⁹

Szép példája a vallási létesítmények megőrzésének a magyarcsernyei Szent Ágota-templom felújítása, amit 2011. május 15-én ünnepi szentmisével és alkalmi műsorral ünnepeltek meg. Hosszú idő után újra megtelt a temploma ennek az egyre fogyatkozó, immár alig 1750 lelket számláló határ menti településnek.³⁰

8.4. A MÉLTÓ MEGEMLÉKEZÉSHEZ VALÓ JOG

A kegyelethez való jog az alapvető, elidegeníthetetlen emberi jogok közé tartozik. A vég-tisztességre is mindenkinek joga van.³¹

„Az idén [2011. – B. A.] ősszel 67. esztendeje lesz a Délvidéken lezajlott véres tragédiának. Ennyi év után még mindig nem tudjuk méreteit, az áldozatok számát – véleményem

²⁹ hgy – (szb): Cserépcseré helyett tetőfoltozás. *Magyar Szó*, 2011. március 8. 1., 12. A telepi plébánia időközben pályázat útján támogatást kapott Újvidék városától, és a templom tornyát már felújították, a tetőszerkezet javítása pedig 2012 tavaszán esedékes.

³⁰ A magyarcsernyei katolikus templom alapkövét 1842-ben tették le Csekonic József jóvoltából, 1844. október 3-án pedig már fel is szentelték. Ekkor szólt meg először a templom harangja és orgonája. Legutóbb 1959-ben és 1979-ben végeztek rajta nagyobb felújítást. A legújabb munkálatok előkészületei 2007-ben indultak, egyik kezdeményezője volt a Szent Ágota Alap. A munkálatok, amelyek során felújították a templom tetőzetét, a padlózatát, valamint a külső és belső falakat, tavaly indultak be nagyobb ütemben. Főtámogatójuk a Tartományi Nagyberuházási Alap, a Nagybecskerek-i Püspökség, a németországi Kirche in Not segélyszervezet és számos magánszemély volt. (Keckés István: Felújították a magyarcsernyei templomot. *Magyar Szó*, 2011. május 16. 5.)

³¹ A magyar–szerb, szerb–magyar viszonyok mindmáig megoldatlan problémája az 1944–45-ös magyarellenes atrocitások feltárása, amikor – a becslések szerint – a titóista partizánok által a mai Vajdaságban elkövetett népirtásnak negyvenezer magyar, kétszázhatvanezer német és zsidó esett áldozatul „kollektív bűnösségük” koholt vádjára hivatkozva. A szerb–magyar történelmi megbékélés érdekében közös levéllel fordult 2009. február 12-én Boris Tadić szerb államfőhöz, Mirko Cvetković kormányfőhöz és Slavica Đukić-Dejanović parlamenti elnökhöz Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke, Ágoston András, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke és Páll Sándor, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének – 2010. július 7-én elhunyt – elnöke. Az aláírók úgy vélik, „jó volna, hogy Szerbiában az Európai Unióhoz való csatlakozás előkészületeinek szakaszában pont kerülne a közös történelemnek e sötét fejezeteire. A történelmi tények végleges megállapításával létrejönne a feltételek a közös parlamenti határozat elfogadásához a kölcsönösen elismert bűnökről, valamint a köztársasági elnökök, parlamenti elnökök és kormányfő által aláírandó közös történelmi megbékélési nyilatkozathoz”. („A végső megbékélés érdekében”. *Magyar Szó*, 2009. február 14. http://www.magjarszo.com/fex.page:2009-02-14_A_vegszo_megbekeles_erdekemben.xhtml) Solyom László magyar köztársasági elnök 2009. október 12-én a Sándor-palotában – miután megbeszélést

szerint elérheti a húszezret –, nagy tömegmészárlások színhelyei nincsenek megjelölve. Több helységben, ahol név szerint ismert több száz áldozat esett, a méltatlanul szerény emlékművet évtizedek óta rendszeresen lerombolják, a tettesek bántatlanul folytatják cselekményeiket. A belgrádi központi hatalom soha eddig nem adta jelét részvételének. Néhány áldozatot ugyan rehabilitáltak már a leszármazottai, de hol vagyunk még az ezer és ezer mártírunk büntelenségének kimondásától, elkobzott vagyonának visszaadásától, a nagy vérengzések színhelyének megjelölésétől. Az Újvidéken, Zomborban, Nagybecskereken, Nagyikindán, Óbecsén... történekmel alig-alig foglalkozott valaki, jószerevel még emlékhely sincs kije-

**Tomislav Nikolić szerb és Áder János magyar elnök
megkoszorúzza a csúrogi emlékművet (2013. június 26.)**

folytatott Boris Tadić szerb államfővel – felhívta az újságírók figyelmét arra: mind a két országnak alapvető érdeke a közös múltnak az objektív, részletekbe menő, szaktörténészek által történő feltárása. Különösen vonatkozik ez a II. világháború végén, 1944–1945-ben történt eseményekre – tette hozzá. Bejelentette: szerb kollégájával együtt elhatározták, hogy felkérlik a két ország tudományos akadémiáját, hogy hozzanak létre egy közös történész vegyes bizottságot a múltbeli tények objektív feltárására. A tények tisztázásáról van szó, nem felelősök kereséséről – tette hozzá. (Mihájlović Klára: „Érdekünk a történelmi nézeteltérések tisztázása” [online]. *Magyar Szó*, 2009. október 13. http://www.magyarszo.com/fex.page:2009-10-13_Erdekunk_a_tortenelmi_nezetelteresek_tisztazasa.xhtml; Sólyom: Szerbia közeledése Európához a térség elemi érdeke [online]. *hvg.hu*, 2009. október 12. http://hvg.hu/itthon/20091012_solyom_laszlo_boris_tadics). 2009. november 16-án a Szerb Igazságügyi Minisztériumon belül megalakult az 1944. szeptember után kivégzett személyek tirkos sírhelyeinek feltárásával megbízott állami bizottság, amelynek elnöke Slobodan Marković, a belgrádi egyetem Politikai Tudományok Karának docense. 2010. január 26-án tíz vajdasági magyar civil szervezet és három párt nyílt levélben fordult Pásztor Bálint parlamenti képviselőhöz kezdeményezve a 65 évvel ezelőtti magyarellenes megtorlás parlamenti elítélését. 2010. július 13-án tíz civil szervezet, valamint a VMDK, a VMDP és az MPSZ közös felhívását intézték a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a Vajdasági Magyar Szövetséghez, a Magyar Remény Mozgalomhoz, a vajdasági magyar civil szervezetekhez, Boris Tadić államelnökhöz, Bojan Pajić tartományi kormányfőhöz, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet belgrádi küldöttségéhez,

lölve” – írta Matuska Márton újságíró a Potápi Árpád Jánoshoz, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága elnökéhez címzett 2011. május 22-i levelében.³²

Többszöri halasztás után, 2013. június 26-án került sor a szerb és a magyar köztársasági elnök közös csúrogi főhajtására a második világháború magyar és a szerb ártatlan áldozatai emléke előtt.³³ Az esemény szimbolikus történelmi megbékélést jelent a két nép között. Nagyon hosszú időnek, majdnem hetven évnek kellett elmúlnia ahhoz, hogy a vezető szerb politikusok is belássák: nehéz lesz az 1944–45-ös magyarelles megtorlások további, a

A Makovecz Imre tervezte emléktorony

az Európai Unió Tanácsához és Magyarország EU-képviselőihez és magánszemélyekhez, hogy támogassák egy olyan nyilatkozat elfogadását a szerbiai parlamentben, amely elítéli az 1944–45-ös kivégzéseket, eltörli a vajdasági magyarokra kimondott kollektív bűnösséget, biztosítja az áldozatokról való méltó megemlékezés jogát, és a hozzátartozók kárpótlását (Bozóki Antal: A tagadástól az európai uniós feltételig [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2009. február 17. <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&car=tukor&cid=2454>). Áder János magyar köztársasági elnök meghívására 2012. november 13-án és 14-én hivatalos látogatást tett Budapesten Tomislav Nikolić, Szerbia köztársasági elnöke. Az államfők tárgyalását követő sajtótájékoztatón elhangzott: Áder János felajánlotta, Szerbia köztársasági elnök elfogadta, hogy a két köztársasági elnök 2013-ban együtt hajtson fejet az 1944–45-ben ártatlanul kivégzett magyarok emléke előtt. (Mihájlovits Klára: Együtt hajtának fejet az áldozatok előtt. *Magyar Szó*, 2012. november 14. 1., 3.; Lásd még Kókai Péter: Hetvenéves főhajítás. *Magyar Szó*, 2012. november 15. 7.)

³² *VMDP Hírlevél*, IX. évf. 2011. május 23. 118. sz.

³³ Fodor István: Bocsnatnkérés és megbocsátás. *Magyar Szó*, 2013. július 27. 1. Lásd még Stanyó Tóth Gizella: Az első korszorútól a főhajításig. *Magyar Szó*, 2013. július 27. 4. A falunak 1910-ben 10 180 lakosa volt, ebből 7211 szerb és

kapcsolatokat is terhelő elhallgatásával – az Európai Unió felé igyekezve – túllépni ezen a terhes örökségen úgy, hogy ne vetne árnyékot a két ország további viszonyára.

Az újvidéki, Futaki úti temető katonatemetői részében még nem engedélyezték a második világháború végén legyilkolt ártatlan magyarok emlékére Makovecz Imre (1935–2011) budapesti építőművész által még a kilencvenes években ingyen tervezett emléktorony felépítését.³⁴

A mozsori lótemetőben a közelmúltban elhelyezett beton síremléknél 2008. október 11-én emlékeztek meg először a kivégzett magyarokról. Ez azért jelentős, mert a síremléket – Tóth László nyugalmazott újságíró kezdeményezésére – a helyi közösség és a zsablyai község engedélyével készítették el.³⁵

A csúrogi sintérgödörnél tartott 2008. évi megemlékezésen jelen volt és szólt az egybegyűltekhez Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház volt elnöke.³⁶ Temerinben – 64 év után – Gusztony András személyében magyar polgármester először hajtott fejet az ártatlan áldozatok előtt, majd együtt koszorúzott a községi képviselő-testület ugyancsak magyar elnökével.³⁷

Temerinben 2011. november 1-jén délután, a Nyugati temető nagy tömegsírja előtt katolikus szertartás keretében sok-sok résztvevő jelenlétében felavatták azokat a márványtáblákat, amelyekre a tömegsírban és más helyeken nyugvó ártatlan áldozatok nevét vészték. A megemlékezés kezdetén Csorba Béla arról számolt be a megjelenteknek, hogy milyen körülmények között került sor az emléktáblák felállítására.

Megemlékező beszédében Ternovác István újságíró többek között ezeket mondta: „A hat márványtábla tanúsága szerint az 1944–45-ben bevonuló partizánok 273 temerini magyart és németet vertek agyon, lőttek tömegsírba vagy pusztítottak el más módon, például kiéheztetéssel a járeki haláltáborban, melyet csak 1946 áprilisában számoltak fel.

2730 magyar nemzetiségű. A háború után, 1948-ban tartott összeírás szerint a lakosság 7929 főt tett ki, ebből 7293 szerb, 193 magyar, a többi más nemzetiségű. A hiányzó magyarok közül 695 személyről van arra vonatkozó adat, hogy áldozatul esett a titói rendszer terrorjának: a faluban 1944. október dereka és 1945. január 23-a között végrehajtott emberirtásnak, majd a haláltáborban elszenvedetteknek. Negyvenöt januárjában ugyanis a falu teljes maradék magyarságát háborús bűnössé nyilvánították, és a 25 km-re levő Járek (Tiszaistvánfalva) német faluban kialakított haláltáborba deportálták őket. Még a templomukat és a temetőjüket is lerombolták. Hasonló sors érte Zsablya és Mozsor helység mintegy 2300 főt kitevő magyar lakosságát is. Forrás: 1. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest, 1912, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 880; p. 2. Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Újvidék, Magyar Szó – Forum, 1991, 393 p.; 3. Matuska Márton: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* Temerin, 2004, A VMDP Történelmi Bizottsága, 242 p.; 4. Teleki Júlia: *Hol vannak a sírok?* Óbecse, 2007, a szerző kiadása, 192 p.

³⁴ P. F.: Megemlékezés a csonka turulszobornál. *Magyar Szó*, 2008. november 4. 6.; Szeli Balázs: „A Kárpát-medence egy és oszthatatlan”. *Magyar Szó*, 2010. május 8. 5.

³⁵ M-n: Emlékmű a Lótemetőben. *Magyar Szó*, 2008. október 18–19. 12.; Stanyó Tóth Gizella: Nyílt fájdalom. *Magyar Szó*, 2008. november 1–2., 13.

³⁶ Stanyó Tóth Gizella: A békéért egyenjogúan. *Magyar Szó*, 2008. november 3. 1.

³⁷ G. B. Erer – Hzsolt – csin – M. M. – mi – s.l.: „Soha többé ne forduljon elő”. *Magyar Szó*, 2008. november 3. 4.

A járeki áldozatok neve a hatodik kötéletben olvasható. Az első ötre 237 helybéli áldozat neve került fel, három nő és 234 férfi, akiket az 1944. október 27-ét követő napoktól kezdődően öltek meg. Ez a lista azonban nem végleges. Nem is lehet, hiszen 21 évvel az egypártrendszer bukása és 13 évvel a Milošević menesztésével fémjelzett politikai félfordulat után még mindig akadályokba ütközik a tényfeltárás.³⁸

A Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) temerini szervezete és Gusztovics András temerini polgármester erkölcsi támogatásával a járeki helyi közösség a Duna Menti Svábok Világszervezete alelnökével egyeztetve 2011. szeptember elején egy, a korábnál méltóbb helyre telepítette át mind a németek, mind pedig a magyarok által korábban állított egy-egy emlékkeresztet.

Az a parcella, ahol most már egy kis mesterséges domb tetején látható a szoroson egymás mellett álló két fakereszt, községi tulajdonban van, és nincs messze sem a mostani, sem az egykori német temetőtől, illetve a tömegsíroktól, ahol több mint hat és félezer egykori német és magyar internált nyugszik. A két szoroson egymás mellé helyezett kereszt a táborban ártatlanul odavesztett dél-bácskai magyar és német lakosság sorsközösségét szimbolizálja.

A Magyar Koalíció pártjai évek óta kérték egy tisztességes emlékhely kijelölését, mindez azonban a községi tanács szerb pártjainak ellenállásába ütközött. Velük szemben, az ellenzékben levő Szerb Radikális Párt befolyását élvező járeki helyi közösségi vezetés az utóbbi időben nagyfokú nyitottságot tanúsított egy tartós emlékhely kialakításának

Ha nálunk is így lehetne...

A felvétel a magyarországi Sárvaron eltemetett elhurcolt szerbek temetőjében készült (*Magyar Szó*, 2007. január 17.)

³⁸ Góbor Béla: Akadálymentes tényfeltárást! *Magyar Szó*, 2011. november 2. 12.

kérdésében, melyre az említett parcella kiválóan alkalmas volna. 2011. szeptember 10-én délelőtt mintegy százfőnyi egykori német és magyar táborlakó gyűlt össze azon a parcellán, ahová néhány nappal korábban áthelyezték a partizánok által létesített egykori haláltábor korábbi (2003-ban és 2010-ben elhelyezett) emlékkereszteit. A megemlékezéseket felemelő légkörben evangélikus igehirdetés és közös zsoltárecéklés követte.

A korábbi években Járekon attól tettek függővé az emlékmű engedélyezését, hogy a németek készpénzzel hajlandók-e hozzájárulni a helyi sportcsarnok építéséhez. Ezt ők önérzettel visszautasították. Az emlékmű azóta sem készült el, holott a Vajdaság minden nagyobb, a német polgári lakosság internálására létrehozott koncentrációs táborának helyén engedélyezték a helyi hatóságok kegyhelyek létesítését, egyedül itt ütköztek érthetetlen és értelmetlen ellenállásba.³⁹

2011. január végén a járeki, magyar nyelvű felirattal rendelkező keresztet ismeretlen tettesek eltávolították a helyéről, és a földre dobták.

Emlékeztetőül: 1945. január 23-án a csúrogi, 24-én pedig a zsablyai magyarokat internálták a járeki haláltáborba, ahol többek között nyolcvan magyar csecsemő és gyermek halt meg az embertelen bánásmód következtében. A szelektív keresztgyalázás nyilvánvalóan erre a dátumra kívánta emlékeztetni a magyarokat, s egyfajta jelképes nyomeltüntetésnek is tekinthető.⁴⁰

³⁹ Csorba Béla: Járekon áthelyezték az emlékkereszteket [online]. *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2011. szeptember 9. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12284/Jarekon-athelyeztek-az-emlekkereszteket.html>; Uő: Megkoszorúzták a járeki emlékhelyet [online]. *VajdaságMA [Vajdaság]*, 2011. szeptember 10. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12289/Megkoszoruztak-a-jareki-emlekhelyet.html>
Járekkal kapcsolatban lásd még Ternovác István: Megbékélést? Ezekkel? Így? [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. szeptember 28. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4410/Megbekelest-Ezekkel-Igy.html>; Márton Attila: Temerin, a löporoshordó [online]. *VajdaságMA [Kertelés nélkül]*, 2011. szeptember 28. <http://www.vajma.info/cikk/kertelésnelkul/166/Temerin--a-loporschordo.html>; Ternovác István: Temerin nem Bejrút! [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. október 13. <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4456/Temerin-nem-Bejrut.html>
Bagi Braskó Márta: Temerini hideg-meleg 2011-ben. *Családi Kör*, 2011. december 22. 18–19.; A nagybecskereki székhelyű Civil Társadalomfejlesztési Központ (Centar za razvoj civilnog društva – CRCD) közleménye: Az újabb etnikai indíttatású temerini incidensek kapcsán [online]. *VajdaságMA [Közlemények]*, 2011. december 27. <http://www.vajma.info/cikk/kozlemenyek/1277/Az-ujabb-etnikai-indittatasu-temerini-incidensek-kapcsan.html>

⁴⁰ -a-a: Kitépték a földből a magyarok keresztjét. *Magyar Szó*, 2012. január 27. 12.